
ŽODŽIŲ FORMŲ VARTOJIMAS LIETUVIŲ KALBOS DALYKINIO IR PUBLICISTINIO STILIŲ DUOMENIMIS

Vida Žilinskienė

*Lietuvos teisės universitetas, Ateities g. 20, LT-2057 Vilnius, Lietuva
el. paštas vizili@ltu.lt*

Ankstesniame straipsnyje¹, aptarus lietuvių publicistikos leksiką ir pagrindinių kalbos dalių bei jų gramatinių kategorijų statistinius duomenis, prieita prie išvados, kad per pastarąjį dvidešimtmetį, pasikeitus Lietuvos politinei ir ekonominei sistemai ir dėl to smarkiai pakitus lietuvių publicistikos leksikai, neatsirado aiškesnių morfologijos pokyčių, be to, lietuvių ir latvių kalbų publicistikos morfologijos statistiniai duomenys yra gana artimi. Turint galvoje „Lietuvių kalbos informaciniėje visuomenėje programos“ keliamus uždavinius, labai svarbu išsiaiškinti kitų lietuvių kalbos stilių morfologijos statistinius duomenis. Jeigu paaiškėtų, kad šie visų stilių duomenys yra gana stabilūs, tai būtų aišku, į ką reikia kreipti pagrindinį dėmesį aiškinantis automatinio atpažinimo, vertimo ir kitus su tuo susijusius klausimus. Ateityje, be jokių abejonų, mūsų valstybėje pirmiausia bus susiduriama su įvairiausių nutarimų, direktyvų, teisės ir finansinių dokumentų tam tikrų frazių ar atskirų teksto atkarpų atpažinimo klausimais, jų vertimo problemomis. O tokio pobūdžio raštus daugiausia ir apima dalykinis stilius. Todėl pasinaudoję „Dažniniu dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynu“², kompiuteriniais dalykinio³ ir publicistinio⁴ stilių dažniniais žodynais, parengtais, aišku, pagal tą pačią metodiką⁵ iš 1993–1995 metais išleistų tekstų, pabandykime panagrinti dalykinio stiliaus pagrindinių kalbos dalių ir svarbiausių jų gramatinių kategorijų statistinius duomenis ir juos palyginti su analogiškais publicistikos duomenimis, nes lyginimas geriau atskleidžia tikrą padėtį. Pirmiausia pateikiame kalbos dalių vartojimą dalykiniame ir publicistiniame stiliuose (1 lentelė).

Kaip matome iš 1 lentelės, dalykiniame stiliuje dažniausiai vartojama kalbos dalis – daiktavardis, kuris sudaro vos ne pusę (45,27%) teksto žodžių, o beveik penktadalis (19,50%) teksto žodžių yra veiksmažodžiai. Kitaip sakant, du trečdaliai (64,77%) dalykinio stiliaus tekstų žodžių yra daiktavardžiai ir veiksmažodžiai.

Kalbos dalių vartojimas dalykinio ir publicistinio stilių tekstuose yra gana panašus. Abiejuose stiliuose žodyno įvairovę labiausiai lemia dvi tos pačios kalbos dalys – daiktavardis ir veiksmažodis. Tarnybinės kalbos dalys ir įvardis (jis

1 lentelė. Kalbos dalių vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose

Kalbos dalys	Stiliai			
	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Daiktavardis	126 520	45,27	109 724	38,54
Būdvardis	22 462	8,04	20 175	7,09
Įvardis	22 438	8,03	27 346	9,61
Skaitvardis	2 778	1,00	3 695	1,30
Veiksmažodis	54 491	19,50	59 814	21,01
Prieveiksmis	9 817	3,51	16 541	5,81
Prielinksnis	12 354	4,42	14 272	5,01
Jungtukas	23 706	8,48	22 973	8,07
Dalelytė	4 629	1,66	9 806	3,44
Jaustukas	299	0,11	328	0,12
Ištiktukas	11	0,005	13	0,005

statistiniu požiūriu visada elgiasi kaip tarnybinė kalbos dalis), kurių skirtingų žodžių (ne žodžių pavartojimų) rasta tik po keliasdešimt ir vieno, ir kito stiliaus tekstuose, t. y. kurie sudaro labai nedidelę žodyno dalį, užima maždaug ketvirtadalį tekstų (22,56% dalykiniame ir 26,13% publicistiniame stiliuje). Lygindami abiejų stilių atskiras kalbos dalis, matome, kad daugiau skiriasi daiktavardžių, prieveiksmių ir ypač dalelyčių vartojimas. Toks akivaizdžiai retas dalelyčių vartojimas dalykinio stiliaus tekstuose visai suprantamas, nes jos dažnai yra nekonkretūs, neapibrėžtos reikšmės, kartais emociniai-ekspresiniai žodžiai, kuriais dažniausiai paryškina subjektyvus požiūris į sakomą dalyką arba reiškiami jausmai bei nuotaikos. O juk kaip tik ir stengiamasi, kad dalykiniame tekste nebūtų subjektyvaus požiūrio. Esame įpratę manyti, kad dalykiniam stiliui būdinga daiktavardiška kalba. Tačiau, kaip rodo pateikti skaičiai, daiktavardžių dalykinio stiliaus tekstuose nėra tiek daug, kad atsirastų labai didelių skirtumų tarp šių lyginamų stilių ir kad būtų galima kalbėti vien tik apie dalykinio stiliaus daiktavardiškumą, o reikia kalbėti ir apie publicistikos daiktavardiškumą. Nors patys dažniausi dalykinio stiliaus daiktavardžiai yra: *darbas, dokumentas, respublika, straipsnis, teisė, asmuo, įmonė, įstatymas, pirmininkas, valstybė, metai, įstaiga, organizacija, kalba, dalis, žodis, deputatas, teismas, komisija, klausimas, byla, nutarimas, tvarka*, tačiau dažninio šio stiliaus žodyno dar gana didelio ir vidutinio dažnio zonos labai aiškiai vyrauja veiksmažodiniai abstraktai su priesagomis *-imas, -ymas: pažeidimas, sprendimas, pavadinimas, privatizavimas, pasiūlymas, reikalavimas, tyrimas, pareiškimas, siūlymas, švietimas, valdymas, susirinkimas, balsavimas, pranešimas, prašymas, priėmimas, nusikaltimas, įgaliojimas, skaičiavimas* ir pan., kurie,

būdami gana dirbtiniai ir ilgi, matyt, labai krinta į akis skaitant tekstą ir sukelia tą daiktavardiškumo išpūdį. Kita vertus, ne ką retesnį veiksmažodžių vartojimą dalykiniame stiliuje bus nulėmę tai, kad šio stiliaus tekstuose visgi labai dažnai vartojamos sudurtinės veiksmažodžių formos, pvz.: *buvo nurodyta, buvo teigiama, yra numatoma, yra pranešta, yra skelbta* ir pan., o skaičiuojant žodžių pavartojimų dažnį, kiekviena tokia sudurtinė forma buvo fiksuota kaip du veiksmažodžiai, tai santykinai ir padidino veiksmažodžių kiekį. Prieveiksmių retesnis vartojimas dalykiniame stiliuje, matyt, yra susijęs su tuo, kad sakinyje jie dažniausiai šliejasi prie veiksmažodžių, o šių aptariamame stiliuje kaip tik ir rasta mažiau. Be to,rieveiksmiai reiškia veiksmo, būsenos, ypatybės kokybinį ar kiekybinį požymį ir įvairias veiksmo ar būsenos aplinkybes, o dalykiniame stiliuje visa tai turėtų būti nusakyta konkrečiai, t. y. nerieveiksmiais *greitai, netrukus, daug, mažai* ar pan., o konkrečia data, konkrečiu, kiekį įvardijančiu skaičiumi ir t. t.

Aptarkime pagrindinių kalbos dalių, pirmiausia dažniausios kalbos dalies – daiktavardžio, gramatinių formų vartojimą (2, 3, 4 lentelės).

Iš 2 lentelės matyti, kad dalykinio stiliaus tekstuose daiktavardžių linksniai (išskyrus šauksmininką) pagal vartojimo dažnį pasiskirsto į pagrindinę (kilmininko, vardininko, galininko) ir periferinę (vietininko, įnagininko ir naudininko) grupes, kad labai dažnai vartojamas kilmininko linksnis, t. y. dalykinio stiliaus tekstuose vos ne pusė linksnių yra kilmininko formos. Toks didelis kilmininko formų dažnis pirmiausia sietinas su tuo, kad kilmininkai neretai atlieka tas pačias funkcijas kaip santykiniai būdvardžiai, tai matyti iš to, kad tam tikrų daiktavardžių (pvz., *darbas, respublika, teisė, valstybė, ūkis, rajonas, pasaulis*) kilmininkų dažnis gerokai viršija to paties daiktavardžio kitų linksnių dažnį. Dalykinio ir publicistinio stilių linksnių vartojimo lyginimas rodo, kad ir publicistikoje linksniai pagal vartojimo dažnį yra susiskirstę į dvi tokias pačias grupes, tik publicistikoje kilmininkas retesnis, tuo tarpu dalykinio stiliaus kilmininko vartoseną padidėjusi visų kitų linksnių (išskyrus naudininką) sąskaita. Verta prisiminti⁶, jog ir 1973–1975 m. lietuvių, ir 1966–1967 m. latvių publicistikos tekstuose linksniai pagal vartojimo

Daiktavardžio linksniai	Vienaskaita				Daugiskaita			
	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius		Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %						
Kilmininkas	39124	45,65	29421	38,91	17710	43,46	14263	41,81
Vardininkas	21502	25,09	20128	26,62	9369	22,99	7944	23,29
Galininkas	12075	14,09	12671	16,76	7032	17,26	6180	18,12
Įnagininkas	4650	5,43	4565	6,04	2563	6,29	2641	7,74
Vietininkas	4531	5,29	5774	7,64	1729	4,24	1421	4,17
Naudininkas	3604	4,21	2934	3,88	2163	5,31	1611	4,72
Šauksmininkas	211	0,25	120	0,16	184	0,45	51	0,15

dažnį irgi yra aiškiai suskilę į dvi tokias pačias grupes. Taigi, jeigu paaiškėtų, jog ir kitų lietuvių kalbos stilių tekstuose per 80% daiktavardžių linksnių formų sudaro tik trijų linksnių (kilmininko, vardininko, galininko) formos, rodytų, į ką turi būti kreipiamas pagrindinis dėmesys.

Nagrinėdami dalykinio stiliaus daiktavardžių skaičiaus ir giminės formų vartojimą (3 ir 4 lentelės), matome, kad vienaskaita ir vyriškoji giminė aiškiai vyrauja kaip nežymėtieji opozicijų nariai. Kita vertus, nors daugelio daiktavardžių vartojama ir vienaskaita, ir daugiskaita, visgi nagrinėtuose tekstuose nemažai žodžių daugiausia vartojami vienaskaitos formomis (pvz., *respublika, pirmininkas, valstybė, įmonė* ir kt.), be to, žodžiai, reiškiantys abstrakčias sąvokas (pvz., *darbas, kalba, kultūra, laikas, mokslas, tvarka, vieta, veikla*), irgi dažniau būna pavartoti vienaskaitos forma, o jų daugiskaita kartais įgyja specifinių reikšmių.

Lygindami daiktavardžių skaičių ir giminių vartojimą dviejų stilių tekstuose (žr. 3 ir 4 lenteles), matome, kad duomenys labai panašūs.

3 lentelė. Daiktavardžio skaičių vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose				
Daiktavardžio skaičiai	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Vienaskaita	85697	67,77	75558	68,90
Daugiskaita	40750	32,23	34111	31,09

4 lentelė. Daiktavardžio giminių vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose				
Daiktavardžio skaičiai	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Vyriškoji	74831	59,18	65403	59,61
Moteriškoji	51598	40,81	44270	40,35
Bendroji	18	0,01	51	0,05

Dalykinio stiliaus tekstuose antra pagal dažnį kalbos dalis – veiksmažodis. Patys dažniausi dalykinio stiliaus veiksmažodžiai yra: *būti, galėti, turėti, nustatyti, priimti, pateikti, nurodyti, numatyti, sudaryti, reikėti, nebūti, gauti, skirti*. Jau iš ke-liolikos tokių veiksmažodžių galime suprasti, apie ką rašoma dalykinio stiliaus tekstuose. Veiksmažodžių atskirų formų santykis pateiktas 5 lentelėje. Iš jos duomenų matome, kad dalykiniuose tekstuose vienodai vartojama asmenuojamųjų formų bei dalyvių ir kad jie kartu sudaro tris ketvirtadalius visų veiksmažodžių. Dalykinio ir publicistinio stilių duomenų (žr. 5 lentelę) palyginimas rodo, kad

veiksmazodžių formų vartojimas tekstuose akivaizdžiai skiriasi: publicistikoje daugiau nei pusė veiksmazodžių formų yra asmenuojamosios ir jų skaičius tarsi padidėjęs dalyvių, bendratis, net padalyvių sąskaita. Toks dažnas dalyvių ir bendratis vartojimas dalykiniame stiliuje, matyt, rodo, kad šiuose tekstuose vyrauja beasmeniai sakiniai.

5 lentelė. **Veiksmazodžio formų vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose**

Veiksmazodžio formos	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Asmenuojamosios	19946	36,60	33185	55,48
Dalyviai	20100	36,89	14633	24,46
Bendratis	11036	20,25	9483	15,85
Padalyviai	2705	4,96	1401	2,34
Pusdalyviai	704	1,29	1099	1,84
Būdiniai			13	0,02

Lygindami abiejų stilių veiksmazodžių nuosakas (6 lentelė), matome, kad abiem atvejais tiesioginė nuosaka labai dažna, kitos dvi retos, be to, dalykiniame stiliuje daugiau vartojama tariamosios nuosakos formų.

6 lentelė. **Veiksmazodžio nuosakų vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose**

Veiksmazodžio nuosakos	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Tiesioginė	17779	89,14	30570	92,12
Tariamoji	1761	8,83	2089	6,30
Liepiamoji	406	2,04	526	1,57

Smulkiau panagrinėkime pačios dažniausios nuosakos formas. Kaip rodo 7 lentelės duomenys, dalykinio stiliaus tekstuose labai aiškiai vyrauja tiesioginės nuosakos esamojo laiko formos, o publicistikoje esamojo ir būtojo kartinio laikų formos vartojamos panašiai. Tačiau lyginamų stilių tekstuose asmenuojamųjų formų veiksmazodžių laikų vartojimas, išskyrus tik būsimąjį laiką, labai skiriasi. Tai tikriausiai susiję su tuo, kad publicistikoje dažnai aprašomi, komentuojami buvę įvykiai, todėl pavartojamos būtojo kartinio ar dažninio laiko formos, o dalykinio stiliaus tekstuose labai krenta į akis tokios ar į jas panašios formos: *įsakau su-*

7 lentelė. **Veiksmožodžio laikų vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose**

Veiksmožodžio laikai	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Esamasis	13107	73,72	14218	46,51
Būtais kartinis	3251	18,29	13180	43,11
Būsimasis	1375	7,73	2531	8,28
Būtais dažninis	46	0,26	641	2,10

daryti, reikėtų informuoti, reikia numatyti, turi būti nurodomas, turi būti įvertinama, turi pateikti. Tačiau šiai nuomonei pagrįsti reikia išsamaus lyginamų stilių sakinių tyrimo.

Tiesioginės nuosakos veiksmožodžių asmenų formų vartojimas abiejų lyginamų stilių tekstuose pateiktas 8 lentelėje, iš kurios matyti, kad labai aiškiai vyrauja trečiasis asmuo. Tai tik rodo jo išskirtinę poziciją, todėl, matyt, visai pamatuota kai kurių kalbininkų nuomonė⁷, kad šios formos nereikėtų laikyti asmens forma, be to, abiejų stilių tekstuose pirmojo asmens formos vartojamos dažniau negu antrojo. Kita vertus, dalykiniame stiliuje vienaskaitos pirmojo bei antrojo asmens formos retesnės negu publicistikoje, t. y. dalykinio stiliaus tekstuose šie vienaskaitos asmenys rečiau vartojami nei daugiskaitos. Matyt, šiame stiliuje vengiama asmeninio požiūrio ar nuomonės, reiškiamos būtent šiomis formomis.

8 lentelė. **Tiesioginės nuosakos veiksmožodžių asmenų vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose**

Veiksmožodžio asmenys	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Vns. 1 a.	845	4,75	2392	7,83
Vns. 2 a.	83	0,47	566	1,85
Dgs. 1 a	932	5,24	1699	5,56
Dgs. 2a.	343	1,93	404	1,32
3 a.	15576	87,61	25509	83,44

Kaip matėme, be asmenuojamųjų formų, dalykiniame stiliuje daug vartojama ir dalyvių. Išsamiau juos panagrinėkime. Pirmiausia matome (9 lentelė) labai dažną neveikiamųjų dalyvių formų vartojimą dalykinio stiliaus tekstuose (jų keturis kartus daugiau negu veikiamųjų) ir akivaizdžius dalyvių formų vartojimo skirtumus abiejuose stiliuose.

9 lentelė. Dalyvių vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose				
Dalyvio rūšys	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Veikiamoji	3722	18,52	5578	38,12
Neveikiamoji	16378	81,48	9055	61,88

Abiejų rūšių dalyvių laikų vartojimas pateiktas 10 ir 11 lentelėse, kurių duomenys rodo, kad dalykinio stiliaus tekstuose dažniau vartojamos esamojo laiko dalyvių formos, ypač tai būdinga neveikiamiesiems dalyviams. Tuo tarpu publicistikos tekstuose vyrauja būtojo laiko dalyvių formos. Nenorėdami dar padidinti lentelių kiekio, tik pastebėsime, kad abiejų lyginamų stilių tekstuose vartojama daug negiminių neveikiamosios rūšies dalyvių formų: dalykiniame stiliuje – esamojo laiko – 19,99%, būtojo laiko – 11,90%, reikiamybės dalyvių – 39,70%; publicistikoje – esamojo laiko – 34,48%, būtojo laiko – 17,80%, reikiamybės dalyvių – 41,48% visų atitinkamo laiko žodžių pavartojimų.

10 lentelė. Veikiamosios rūšies dalyvių laikų formų vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose				
Dalyvio laikai	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Esamasis	1977	53,12	1935	34,69
Būtašis kartinis	1739	46,72	3580	64,18
Būsimasis	6	0,16	46	0,83
Būtašis dažninis	–	–	17	0,30

11 lentelė. Neveikiamosios rūšies dalyvių laikų formų vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose				
Dalyvio laikai	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Esamasis	9897	60,43	4315	47,65
Būtašis	5892	35,98	4477	49,44
Būsimasis	55	0,34	46	0,51
Reikiamybės dalyviai	534	3,26	217	2,40

Panagrinėkime dar vieną svarbią kalbos dalį – būdvardį. Dalykinio stiliaus tekstuose dažniausiai vartojami šie būdvardžiai: *aukštas, valstybinis, administracinis, pagrindinis, politinis, bendras, naujas, didelis, tarptautinis, konstitucinis, ekonominis, atskiras, socialinis, visuomeninis*. Kaip matome, tarp šių žodžių yra tik keli bendros reikšmės būdvardžiai, o dauguma jų aiškiai rodo dalykinio stiliaus specifika. Aptarkime gramatinių būdvardžio kategorijų dažnį. Iš 12 lentelės matome, kad, kaip ir daiktavardžių atveju, galime skirti dažnai vartojamų (kilmininko, vardininko, galininko) ir retai vartojamų (įnagininko, vietininko, naudininko) būdvardžių linksnių grupes, tik būdvardžių kilmininkas nėra toks dažnas kaip daiktavardžių kilmininkas, kuris tekstuose atsiduria santykinio būdvardžio vietoje. Lygindami abiejų stilių būdvardžių linksnius, galime pasakyti, kad bendra yra tik linksnių skirstymasis į minėtas grupes, kad panašiai vartojami vienaskaitos įnagininkas ir vietininkas bei daugiskaitos galininkas, o kiti skirtumai yra didesni.

12 lentelė. **Būdvardžio linksnių vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose**

Būdvardžio linksniai	Vienaskaita				Daugiskaita			
	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius		Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %						
Kilmininkas	4619	34,89	3105	25,80	3215	36,54	2331	33,25
Vardininkas	4278	32,31	4783	39,74	2454	27,89	2252	32,12
Galininkas	2083	15,73	2294	19,06	1614	18,34	1295	18,47
Įnagininkas	942	7,11	925	7,68	687	7,81	626	8,93
Vietininkas	668	5,05	545	4,53	420	4,77	244	3,48
Naudininkas	641	4,84	374	3,11	409	4,65	261	3,72
Šauksmininkas	9	0,07	11	0,09	–	–	2	0,03

Būdvardžio skaičiaus ir giminės formų vartojimas (13 ir 14 lentelės) dalykinio stiliaus tekstuose irgi rodo bendrą tendenciją, kad nežymėtieji opozicijos nariai (vienaskaita ir vyriškoji giminė) yra vartojami dažniau už žymėtuosius narius (daugiskaitą ir moteriškąją giminę). Tai, kaip matėme, buvo būdinga ir šioms gramatinėms daiktavardžių kategorijoms. Skirtumai tarp stilių nedideli, išskyrus tik ne-

13 lentelė. **Būdvardžio skaičių vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose**

Būdvardžio skaičiai	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Vienaskaita	13240	60,08	12037	63,19
Daugiskaita	8799	39,92	7011	36,81

14 lentelė. Būdvardžio giminių vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose				
Būdvardžio giminės	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Vyriškoji	11849	52,75	10795	56,67
Moteriškoji	10190	45,37	8253	43,33
Negimininė forma	423	1,88	1127	5,59

gimininių formų vartoseną, kurių dalykiniame stiliuje rasta beveik tris kartus mažiau nei publicistikoje.

Kaip ir reikėjo tikėtis, paprastosios būdvardžių formos (15 lentelė) ir nelyginamojo laipsnio formos (16 lentelė) sudaro didelę būdvardžių dalį ir jų vartojimas abiejų stilių tekstuose yra labai panašus, nebent galime paminėti, kad aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio būdvardžių dalykiniame stiliuje vartojama dar mažiau negu publicistikoje.

15 lentelė. Būdvardžio formų vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose				
Būdvardžio formos	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Neįvardžiuotinė	20065	91,04	17303	90,84
Įvardžiuotinė	1974	8,96	1745	9,16

16 lentelė. Būdvardžio laipsnių vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose				
Būdvardžio laipsniai	Dalykinis stilius		Publicistinis stilius	
	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %	Žodžių pavartojimų skaičius	Žodžių pavartojimas %
Nelyginamasis	20889	93,00	18345	90,92
Aukštėlesnysis	–	–	2	0,01
Aukštesnysis	730	3,25	815	4,04
Aukščiausiasis	843	3,75	1014	5,03

Taigi, apibendrinę dalykinio ir publicistinio lietuvių kalbos stilių pagrindinių kalbos dalių ir jų gramatinių formų vartojimo duomenis, galime daryti išvadą, kad šių stilių morfologijos statistiniai rodikliai yra gana artimi, daugiau skiriasi tik asmenuojamųjų veiksmažodžių formų ir dalyvių laikų vartojimas. Ateityje svarbu

būtų išsiaiškinti ir kitų lietuvių kalbos stilių morfologijos statistinius duomenis. Jeigu paaiškėtų, kad jie taip pat panašūs, tai būtų aišku, kurios gramatinės kategorijos būdingiausios lietuvių kalbos tekstams, į kokius žodžius, į kokias gramatines formas ar žodžių junginius pirmiausia turėtų kreipti pagrindinį dėmesį automatinio atpažinimo, automatinio vertimo srityse dirbantys specialistai.

IŠVADOS

1. Lietuvių kalbos dalykinio stiliaus tekstuose dažniausiai vartojama kalbos dalis – daiktavardis, kuriam priklauso vos ne pusė (45,27%) teksto žodžių, o beveik penktadalis (19,50%) teksto žodžių yra veiksmažodžiai. Kitaip sakant, beveik du trečdaliai (64,77%) dalykinio stiliaus tekstų žodžių yra daiktavardžiai ir veiksmažodžiai.

2. Kalbos dalių vartojimas dalykinio ir publicistinio stilių tekstuose yra gana panašus. Abiejuose stiliuose žodyno įvairovę labiausiai lemia dvi tos pačios kalbos dalys – daiktavardis ir veiksmažodis. Tarnybinės kalbos dalys ir įvardis (jis statistiniu požiūriu visada elgiasi kaip tarnybinė kalbos dalis), kurių skirtingų žodžių (ne žodžių pavartojimų) rasta tik po keliasdešimt ir vieno, ir kito stiliaus tekstuose, t. y. kurie sudaro labai nedidelę žodyno dalį, užima maždaug ketvirtadalį tekstų (22,56% dalykiniame ir 26,13% publicistiniame stiliuje). Lygindami atskiras abiejų stilių kalbos dalis, matome, kad daugiau skiriasi daiktavardžių, prievieksmių ir ypač dalelyčių vartojimas.

3. Abiejų lyginamų stilių atskirų pagrindinių kalbos dalių gramatinių kategorijų vartojimas irgi gana panašus, išskyrus veiksmažodžio formas:

3.1. Dalykinio stiliaus tekstuose daiktavardžio linksniai (išskyrus šauksmininką) pagal vartojimo dažnį pasiskirsto į pagrindinę (kilmininko, vardininko, galininko) ir periferinę (vietininko, įnagininko ir naudininko) grupes. Čia labai dažnai vartojamas kilmininko linksnis, t. y. dalykinio stiliaus tekstuose vos ne pusė linksnų yra kilmininko formos. Dalykinio ir publicistinio stilių linksnų vartojimo palyginimas rodo, kad abiejų stilių linksniai pagal vartojimo dažnį yra susiskirstę į dvi tokias pačias grupes, tik publicistikoje ne toks dažnas kilmininkas, ir aiškiai matyti, kad dalykinio stiliaus kilmininko vartosenai tarsi padidėjusi visų kitų linksnų (išskyrus naudininką) sąskaita.

3.2. Abiejų stilių tekstuose vyrauja daiktavardžio vienaskaita ir vyriškoji giminė kaip nežymėtieji opozicijų nariai.

3.3. Dalykiniame stiliuje vienodai vartojama asmenuojamųjų veiksmažodžio formų ir dalyvių.

3.4. Veiksmažodžio formų vartojimas dalykiniame ir publicistiniame stiliuose akivaizdžiai skiriasi: publicistikoje daugiau nei pusė veiksmažodžio formų yra asmenuojamosios ir jų skaičius tarsi padidėjęs dalyvių, bendraties, net padalyvių sąskaita.

3.5. Dalykinio stiliaus tekstuose dažnesnės esamojo laiko ir asmenuojamosios veiksmažodžio, taip pat dalyvio formos nei būtojo laiko, ypač tai būdinga neveikiamiesiems dalyviams. Tuo tarpu publicistikos tekstuose daugiau vartojama būtojo laiko nei esamojo laiko dalyvio formų.

3.6. Dalykiniame stiliuje tarp veiksmažodžio asmenų formų labai aiškiai vyrauja trečiasis asmuo, be to, šio stiliaus vienaskaitos pirmojo bei antrojo asmens formos retesnės negu publicistikoje.

3.7. Dalykinio stiliaus būdvardžio, kaip ir daiktavardžio, linksniai irgi suskyla į dažnai ir retai vartojamų linksnių grupes, tik būdvardžių kilmininkas nėra toks dažnas kaip daiktavardžių kilmininkas.

3.8. Abiejų stilių tekstuose vyrauja būdvardžio vienaskaita, vyriškoji giminė, paprastosios formos ir nelyginamasis laipsnis kaip nežymėtieji opozicijų nariai. Jų vartojimas abiejų lyginamų stilių tekstuose gana panašus.

Gauta 2001 11 25

Nuorodos

- 1 V. Žilinskienė, Lietuvių ir latvių kalbų publicistikos leksikos ir morfologijos raida statistiniu požiūriu, *Lituanistica*, 2001, Nr. 3(47), p. 69–79.
- 2 L. Grumadienė, V. Žilinskienė, *Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: mažėjančio dažnio tvarka*, t. XXXIV, Vilnius: Mokslo aidai, 1997, 398 p.
- 3 L. Grumadienė, V. Žilinskienė, *Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: dalykinis stilius* (kompiuterinis variantas), 1996.
- 4 L. Grumadienė, V. Žilinskienė, *Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: publicistika* (kompiuterinis variantas), 1996.
- 5 V. Žilinskienė, Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: pirmieji tyrimo rezultatai, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, t. XXXIX, Vilnius, 1998, p. 219–227.
- 6 V. Žilinskienė, Lietuvių ir latvių kalbų publicistikos leksikos ir morfologijos raida statistiniu požiūriu, *ibid.*
- 7 V. Žulys, Trečiojo asmens nėra, *Kalbotyra*, t. XXV(1), Vilnius, 1974, p. 83–92.

Vida Žilinskienė

STATISTICAL ANALYSIS OF THE MORPHOLOGY OF LITHUANIAN ADMINISTRATIVE AND PUBLICISTIC STYLES

S u m m a r y

On the grounds of the Frequency Dictionary of Modern Written Lithuanian and its computerised frequency dictionaries of administrative and publicistic styles, a detailed discussion is given to the main parts of speech (nouns, verbs, adjectives) of Lithuanian administrative and publicistic style and to the use of all their grammatical categories. The data obtained are presented in 16 tables. The following conclusions have been drawn:

– Noun is the most often used part of speech in Lithuanian administrative style. Almost half (45.27%) of the words in the text are nouns. Almost one third (19.50%) of the words in the text are verbs.

– The use of the parts of speech in the administrative and publicistic style is quite similar. Two parts of speech – noun and verb – determine the variety of lexis.

– The use of the grammatical categories of the main parts of speech is also quite similar in the styles as compared to an exception for the form of the verbs. Among verbs there are more participles, especially those used in passive voice; the present tense is more characteristic of all verb forms (contrary to publicistic).